

วิมุตติจิต

สมเด็จพระญาณสังวร สกลมหาปริณายก

บัดนี้ จักแสดงธรรมะเป็นเครื่องอบรมในการปฏิบัติอบรมจิต
ในเบื้องต้นก็ขอให้ทุกๆ ท่านตั้งใจนอบน้อมนมัสการ พระผู้มี
พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตั้งใจถึงพระองค์
พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ตั้งใจสำรวมกาย
วาจาใจให้เป็นศีล ทำสมาธิในการฟัง เพื่อให้ได้ปัญญาในธรรม

จิตนี้เป็นศูนย์กลางแห่งกรรม คือการงานที่กระทำทุกอย่าง
และแห่งสุขและทุกข์ กับทั้งเป็นที่ตั้งแห่งทั้งส่วนดีอันเรียกว่า
บารมี ทั้งส่วนชั่วอันเรียกว่า อาสวะ เป็นสิ่งที่มีค่าอย่างยิ่งใน
บุคคลทุกๆ คน เป็นที่เก็บแห่งสิ่งทีประสบพบพานมาในอดีต
ทั้งหมด เพราะฉะนั้นจิตตภาวนาการอบรมจิตจึงเป็นสิ่งจำเป็น
และเป็นสิ่งสำคัญ จะทำให้ปรากฏคุณค่าของจิตยิ่งขึ้นๆ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าขณะที่ทรงบำเพ็ญเพียรเพื่อความตรัส
รู้ ก็ได้ทรงทำจิตตภาวนา อบรมจิตนี้ให้เป็นสมาธิอันบริสุทธิ์

และวิธีที่ทรงได้สมาธิอันบริสุทธิ์นั้น ก็มีใช้ทรงได้จากคณาจารย์
ที่ได้ทรงศึกษาโดยเฉพาะ

คือมิใช่ทรงได้จากท่านอาฬารดาบสกาลามโคตร ท่านอุทก
ดาบสรามบุตร แม้ว่าขั้นของสมาธิที่ทรงศึกษาได้ในสำนักของ
ท่านอาจารย์ทั้งสองนั้น จะเป็นชั้นฌานสมาบัติก็ตาม

แต่ว่ามิใช่ฌานสมาบัติสำหรับที่จะให้ตรัสรู้พระโพธิญาณ
เป็นพระพุทธรเจ้า แต่ว่าเป็นฌานสมาบัติเพื่อที่จะไปเกิดในพรหม
โลกชั้นรูปพรหม อรูปพรหม แต่ว่าทรงได้หลักการปฏิบัติสมาธิ
อันบริสุทธิ์ เพื่อพระโพธิญาณนั้นจากเด็กๆ นั้นเอง และเด็กที่ได้
สมาธิอันเป็นแบบให้ทรงถือเอามาปฏิบัติต่ออันนั้นก็มิใช่เด็กอื่นไกล
แต่ว่าเป็นเด็กคือว่าพระองค์เองเมื่อเป็นพระกุมาร ตามเสด็จพระ
ราชบิดาไปในพิธีแรกนาขวัญ ในขณะที่พระบิดาทรงประกอบ
พระราชพิธีแรกนาขวัญนั้น พระองค์เองซึ่งเป็นพระราชกุมารเด็ก
ก็ได้ประทับนั่ง ณ ภายใตร่มหว่า จิตของพระองค์รวมเข้ามา
กำหนดลมหายใจเข้าออก ก็ทรงได้สมาธิที่บริสุทธิ์ อันนับว่าเป็น
ขั้นปฐมฌาน

ที่ว่าเป็นสมาธิที่บริสุทธิ์นั้นก็เพราะว่ารวมเข้ามาโดยที่มิได้
มุ่งหวังอะไร จิตรวมเข้ามาอย่างไม่มุ่งหวังอะไร จึงเป็นสมาธิที่
บริสุทธิ์ และการได้สมาธิที่บริสุทธิ์ของพระองค์เมื่อเป็นพระราช
กุมารเด็คนั้น ก็ไม่มีวิธีปฏิบัติอย่างโน้นอย่างนี้อะไรมากมาย จิต
รวมเข้ามากำหนดลมหายใจเข้าออกของพระองค์เอง เพราะว่า
ทุกคนก็ต้องหายใจเข้าหายใจออกอยู่ตลอดเวลา จะไปข้างไหน
ก็ต้องหายใจเข้าหายใจออก ไม่ว่าจะเดินยืนนั่งนอน
เพราะฉะนั้น เมื่อนั่งสงบอยู่เฉยๆ ลมหายใจเข้าออกก็ปรากฏ
เพราะว่าไม่ได้ไปนึกอะไรที่อื่น ก็จับลมหายใจเข้าออกที่ปรากฏ
นั้นกำหนด จิตกำหนดก็ได้สมาธิ

และจิตของเด็คนั้นยังไม่มีนิर्वรณะอะไรมาก ยังไม่มีกามฉันท
พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิฉณาอะไรมาก หรือ
เกือบจะไม่มี และก็ไม่ได้มุ่งหวังอะไร ไม่ได้มุ่งจะไปเป็นเทวดา
เป็นพรหม เป็นอะไรทั้งหมด ไม่มีตัณหาในกามในภพอะไรเข้า
มาเจือปน จึงเป็นสมาธิที่บริสุทธิ์ ก็เป็นอันว่าเหมือนอย่างทรง
เรียนสมาธิได้จากแบบของเด็ก ซึ่งเป็นจิตที่บริสุทธิ์ไม่มีนิर्वรณะ ก็

ทรงจับเอาแบบสมาธิที่บริสุทธิ์นี้มาทรงปฏิบัติต่อ โดยทำจิตให้สงบกำหนดลมหายใจเข้าออก ไม่มุ่งหวังอะไร มุ่งให้จิตสงบเข้ามา จิตจึงสงบจากกาม จากอกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีนิวรณ์ ก็เริ่มเป็นสมาธิที่บริสุทธิ์

และก็ทรงน้อมจิตที่บริสุทธิ์นี้เพื่อบริหาร ท่านก็แสดงว่าทรงได้พระญาณคือความหยั่งรู้ระลึกชาติได้ ย้อนหลังไปชาติหนึ่ง สองชาติ สามชาติ สี่ชาติ ห้าชาติเป็นต้นไปมากมาย อันเรียกว่าปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณคือความหยั่งรู้ระลึกนิवास ซึ่งในที่นี้แปลกันว่าชั้นเป็นที่อาศัยอยู่ในกาลก่อนได้ คำว่านิवासนี้มาใช้เป็นชื่อของบ้าน เช่นใช้ในภาษาไทยว่าสวาคนิवास แปลว่าสำหรับในพระภิกษุนี้มุ่งถึงชั้น รูปชั้นนามชั้น

คือชั้น ๕ นี้ ได้ชื่อว่านิवास คือเป็นที่อาศัยอยู่ หรือเป็นบ้านของสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ก็คือผู้ที่ยังมีความข้องอยู่ ยังต้องเล่นไปอยู่ตามอำนาจของตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยากของจิตใจ ชื่อว่าสัตว์ และก็เป็นโลกอย่างหนึ่งเรียกว่า สัตวโลก ก็หมายถึงสัตว์คือผู้ที่ยังมีความข้องอยู่ดังกล่าว ไม่ว่าจะ

มนุษย์ เทวดา มาร พรหม ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นสัตว์
นรก เป็นเปรต อสุรกาย เมื่อยังมีความข้องอยู่ หรือกิเลสเป็น
เครื่องข้องอยู่ ก็เรียกว่าเป็นสัตว์ทั้งนั้น คือสัตว์โลก ตั้งอยู่ภายใน
จิตนี้เอง ก็มีนิवासคือมีบ้านเป็นที่อาศัยอยู่ในชาตินั้นๆ ก็คือชั้น
รูปชั้นนามชั้นนี้แหละ ก็ทรงระลึกถึงพระองค์เองซึ่งอาศัยอยู่
ในนิवास คือบ้านอันได้แก่ชั้นเป็นที่อาศัยอยู่ดังกล่าว ย้อนหลัง
ไปได้ ตลอดจนถึงรายละเอียดต่างๆ เช่นชื่อโคตรคือสกุล สุข
ทุกข์อะไรต่างๆ ในชาตินั้นๆ

อันความระลึกชาติหนหลังได้ดังนี้เรียกว่า**ปุปเพนิวาसानุส
สติญาณ** ญาณที่เป็นอนุสสติ คือระลึกย้อนหลังได้ถึงชั้นเป็นที่
อาศัยอยู่ในปางก่อน คราวนี้ก็ต้องพิจารณาว่าจิตนี้เองเก็บเรื่อง
ที่ผ่านๆ ไป ซึ่งได้ประสบพบพานแล้วไว้ได้ทั้งหมด ไม่มีบกพร่อง
และเมื่อได้สมาธิดีจนถึงฌานสมาบัติก็สามารถที่จะระลึกลงไป
ถึงจิตที่บริสุทธิ์นั้น อันยังเก็บเรื่องที่ผ่านไว้ได้ทั้งหมด เรื่องที่ผ่าน
ไว้ได้ทั้งหมดจึงปรากฏขึ้นมาเป็นความรู้ ซึ่งเรียกว่าญาณ รู้ที่
ระลึกย้อนหลังไปได้

อาการที่ระลึกย้อนหลังไปได้นี้แหละเรียกว่าเป็นตัวสติ คือ
อนุสติที่ใช้ในที่นี้ ก็เป็นความหมายเช่นเดียวกับสติคือความ
ระลึกได้ที่เป็นธรรมชาติที่เป็นกำลังของทุกๆ คน ที่ท่านอธิบายว่า
ระลึกถึงการงานที่ทำคำที่พูดแล้วไว้นานได้ ซึ่งเป็นสติใน
ปัจจุบันชาตินี้ เมื่อใครมีสติดีก็ระลึกได้ถึงการงานที่ทำคำที่พูดไว้
เมื่อวานนี้ได้ดี เมื่อวานขึ้นนี้ได้ดี เมื่อเดือนที่แล้วได้ดี เมื่อปีที่แล้ว
ได้ดี ดังนั้นเป็นต้นย้อนหลังไปได้ แต่ว่าเรื่องที่ระลึกนั้นก็มิใช่ว่าจะ
เป็นเรื่องที่สร้างขึ้นมาใหม่ แต่เป็นเรื่องที่ผ่านมาแล้ว ที่ยังเก็บไว้
ในจิตส่วนที่บริสุทธิ์อย่างยั่งยืนเอง

เพราะฉะนั้นเมื่อตั้งใจทำสมาธิให้ดี ได้สมาธิดีแล้วก็สามารถ
ที่จะระลึกย้อนหลังไปได้ ตามสมควรแก่กำลังของสติ อันเกิด
จากสมาธิที่ดังลง เป็นความรู้ขึ้นมาทันที ซึ่งเป็นพระญาณข้อนี้
และต่อจากนั้นก็ทรงได้พระญาณที่หยั่งรู้ว่าสัตว์ทั้งหลาย ต้อง
เป็นไปตามกรรม ทำกรรมชั่วก็ต้องไปเกิดในชาติที่ชั่ว มีความ
ทุกข์ต่างๆ ทำกรรมดีก็ให้ไปเกิดในชาติที่ดีมีความสุขต่างๆ

เป็นไปตามกรรม ก็เป็นอันว่าทรงได้พระญาณคือความหยั่งรู้
สูงขึ้นไปอีก

อันเรียกว่า **จุตูปปาตญาณ** ความหยั่งรู้ถึงจุติคือความ
เคลื่อน อุปบัติ คือความเข้าถึงในชาติภพนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลาย
ของพระองค์เองด้วย และของผู้อื่นอีกด้วย เพราะฉะนั้นก็
เป็นอันว่าได้ตรัสรู้เรื่องกรรม ตั้งแต่ก่อนที่จะตรัสรู้เป็น
พระพุทธรเจ้า อันนับว่าเป็นพระญาณที่ ๒

อาสวักขยญาณ

และต่อจากนั้นก็ทรงจับได้ถึงต้นเหตุ ก็คืออาสวะกิเลส กิเลส
ที่ดองจิตสันดาน ตรัสรู้เข้าไปถึงอาสวะกิเลส กิเลสที่ดองจิต
สันดาน อันทำให้ได้ทรงพบ อริยสัจจ์ทั้ง ๔ คือทุกข์ เหตุเกิดทุกข์
ความดับทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ อาสวะกิเลสที่ดอง
จิตสันดาน เหตุเกิดอาสวะ ความดับอาสวะ ทางปฏิบัติให้ถึง
ความดับอาสวะ ซึ่งพระญาณที่ ๓ นี้ เรียกว่า **อาสวักขยญาณ**
ความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะ

และเมื่อทรงพบต้นเหตุดังนี้แล้ว วิชาความรู้แจ่มแจ้งตาม
เป็นจริงก็บังเกิดขึ้น อวิชาคือความไม่รู้ก็ดับไปหมด อาสวะ
ทั้งหลายก็ดับไปหมด เพราะฉะนั้นจึงทรงพบความดับทุกข์ เมื่อ
ทรงได้พระญาณที่ ๓ นี้ จึงได้ทรงเป็นพุทธ คือเป็นผู้ตรัสรู้แล้ว
สัตตภาวะ ภาวะเป็นสัตว์คือผู้ช้องก็สิ้นไปหมดไป ปราภฏเป็น
พุทธภาวะ ความเป็นพระพุทเจ้า คือเป็นผู้ตรัสรู้ ผู้รู้ ผู้พ้น
พระพุทเจ้า พระพุทธะ พระผู้ตรัสรู้นั้น กล่าวสั้นก็คือรู้พ้นไม่ใช่รู้
ติดรู้ยึด รู้สิ่งใดยึดสิ่งนั้นติดสิ่งนั้น นั่นคือ สัตตะ ผู้ช้อง แต่ว่ารู้สิ่ง
ใดพ้นสิ่งนั้นวางสิ่งนั้นก็เป็นพุทธะ คือเป็นผู้รู้ เป็นพระพุทฐะคือ
เป็นพระผู้ตรัสรู้

เพราะฉะนั้นทั้งหมดนี้ก็เนื่องมาจากจิตนี้เอง ทำจิตตภาวนา
ฝึกจิตให้เป็นศีล ฝึกจิตให้เป็นสมาธิ และฝึกจิตให้เป็นปัญญา
ขึ้นมา

เมื่อเป็นดังนี้ศีลก็ตั้งขึ้นที่จิต และเป็นจิต จิตก็เป็นศีล สมาธิ
ก็ตั้งขึ้นที่จิต เป็นจิต จิตก็เป็นสมาธิ ปัญญาก็ตั้งขึ้นที่จิต จิตก็
เป็นปัญญา เป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญา

เพราะฉะนั้น จิตที่เป็นศีลเป็นสมาธิเป็นปัญญานี้ จึงเป็น
วิมุตติจิต จิตที่พ้นแล้ว ทั้งหมดนี้ก็ต้องเกิดจากความที่เริ่มปฏิบัติ
มาโดยลำดับ อันเป็นจิตตภาวนาตั้งแต่ในเบื้องต้น

ต่อไปนี้ก็ขอให้ตั้งใจฟังสวดและตั้งใจทำความสงบสืบต่อไป

(ถอดเสียงธรรมโดย คุณ อณิสสร โผธิทองคำ)

ที่มา: <https://youtu.be/QNYivC9EDds>